

Bokanmeldelser

Susan Blackmore: «Memesket».
Abstrakt Forlag, 2003.
ISBN 82-7935-108-6
330 s. kr. 298,-

Det er liten tvil om at Richard Dawkins hører hjemme i en meget liten gruppe av de mest betydningsfulle biologer i det 20. århundre. Sin store berømmelse vant han hovedsakelig ved sin første bok *The Selfish Gene*. Dawkins' bidrag til biologien er uvanlige evner til kommunikasjon og formulering. Han er ikke først og fremst en forsker, selv om han er (eller i alle fall var) det også. Hans talent er å tenke, og å formulere seg slik at han blir forstått og husket. I boka *The Selfish Gene* forklarer han teorien om slektskapseleksjon og egoistiske gener, basert hovedsakelig på teoretiske studier utført av William Hamilton. Hamilton hører også med i den samme lille gruppe av det 20. århundres biologi-helter. Hans studier førte til en gjenoppliving av teoretisk biologi, idet han viste at veien til å forstå individenes livs- syklus og atferd går gjennpm å betrakte deres gener som selvstendige aktører, med produk-

sjon av etterkommere som eneste prioritet. Men det var Dawkins som gjorde Hamiltons matematikk tilgjengelig for både legfolk og vanlig professorer. Dawkins forsto også at dette hadde betydning for hvordan vi mennesker vil oppfatte oss selv. Er vi slavebundne av våre gener, som deres «overlevelsesmaskiner», eller kan vi frigjøre oss til å leve etter våre egne mål og verdier?

For å løse dette problemet benyttet Dawkins seg av innsikt som Luca Cavalli-Sforza og Marcus Feldman hadde vunnet. De viste at spredning av kulturelementer i en befolkning kunne beskrives på samme måte som spredning av biologiske gener. Og siden kultur kan spre seg så mye fortere enn gener (ved lavere generasjonstid og høyere fruktbarhet) viste de at evolusjon av kultur kunne føre til at evolusjonen av biologiske gener nesten helt stopper opp. I Dawkins' terminologi drives biologisk og kulturell evolusjon av replikatorer: enheter som har evne til å lage kopier av seg selv. Den biologiske har allerede fått navnet gen, og Dawkins oppfant «mem» for enheten for kulturell evolusjon. Richard Dawkins avsluttet dermed *The Selfish Gene* med å trøste leseren med at memene kan gi mennesket muligheten til å velge selv, uavhengig av genenes makt. Mon det. Men i prosessen hadde han skapt to hurtig-spredende memmer: det egoistiske genet, og memmet om memmet.

I Dawkins' etterfølgende bøker var imidlertid fokuset tilbake på genene. Den amerikanske filosofen Daniel Dennett skrev i *Darwin's dangerous Idea: Evolution and the Meanings of Life*, at Dawkins' mem-idé var så god at det er synd at Dawkins selv ikke synes å tro på den. Vel, det gjør i alle fall Susan Blackmore. Hun har med *Memesket* gitt

Dawkins' *memer* like grundig backup som Dawkins i sin tid ga Hamiltons gener. Hun skriver glimrende om hvordan kultur kan forstås som et replikasjonsfenomen, og hvordan våre hjerner av genene gradvis ble bygget ut for å kunne gi plass til mange flere nyttige *memer*. Altså: nyttige for genene som bygde hus for dem og sørget for at de fikk nok næring. Og hun viser veldig godt hvordan dette samlivet mellom gener og *memer* etterhvert falt fra hverandre, til vi i dag lever i en kultur der mange *memer* bare kan spres ved å undertrykke genenes iboende «ønske» om å bli kopiert inn i nye små menneskekropper. For eksempel kvinnefrigjørings*memer* som spres ved hjelp av prevensjons- og fødselskontroll-*memer*.

Blackmore lykkes godt i å engasjere leseren. *Memesket* er et godt grunnlag for en saklig vurdering av memetikkenes betydning. Hun behandler vanskelig stoff på en slik måte at folk fortsatt forstår at dette ikke er trivielt, men dog slik at leseren blir klokere. Hun lykkes også godt i å vise at *memet* er en replikator, med like klar evolusjonær kraft som genet. Hun tar også opp Dawkins' trøst til leseren av *The Selfish Gene* i sin «omvendte sosiobiologi». Sosiobiologene tirret på 1970 og -80-tallet på seg svært mange ved å påstå at genene holdt kulturen i sjakk. Etter at Susan Blackmore har overbevist leseren om at *memet* har evolusjonær kraft til ikke bare å forklare kulturer, men også til å forandre gener, forklarer hun også at det nå under *memenes* herredømme har blitt båndtvang på genene. Og her, kjære leser, mener denne anmelder at forfatteren har sluppet seg selv litt for fri.

Det er ikke slik at ei hjerne som ikke har mottatt *memer* vil være tom som et badekar uten vann. Blackmore synes å overse eller i alle fall undervurdere at våre *mem-beholdere* har utviklet seg fra hjerner som har vært fullt funksjonelle, selv uten eller med et meget

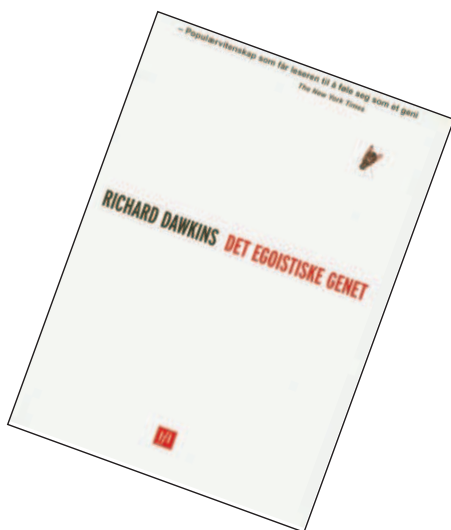
begrenset antall *memer*. Hun skriver (s. 225) «*Memer er drivkraften bak handlingene våre, og redskapene vi utfører dem med. På samme måten som utformingen av kroppene våre bare kan forstås i lys av naturlig utvalg, kan utformingen av sinnene våre bare forstås i lys av memetisk utvalg.*» Denne påstanden lar seg faktisk belyse ved å sammenligne oss med sjimpansene som vi deler nesten alle våre gener, men nesten ingen av våre *memer* med. Dersom det er *memene* som danner grunnlaget for våre handlinger, så vil vi ikke kunne bruke samme terminologi til å beskrive sjimpanse- og menneskeatferd. Dessverre for den rene memetikken er det slik at vi har veldig mange basale atferdstrekk felles, såsom vennskap, svik, lureri, statusjag og foreldredremsorg.

Jeg har også to andre innvendinger mot boka. Det ene er at Blackmore forsøker å ta opp noen komplekse fenomen som ikke er særlig godt forstått, og å sette disse inn en memetisk kontekst. Dette er ikke nødvendig, for ingen kan kreve at Blackmore skal løse alle problem på en gang. Hun kunne spart fri vilje og bevissthet og noen andre temaer til en oppfølger eller til en annen forfatter. Det andre er at på samme måte som at *The Selfish Gene* gir leseren et inntrykk av å være i genenes vold, så gir *Memesket* oss et klart inntrykk av at sinnet vårt uunngåelig blir fanget av de mest smittsomme og seiglivede *memer*. Jeg har imidlertid ikke tro på Blackmores vidløftige oppskrift på å komme seg ut av «mem-racet».

På tross av disse innvendingene, vil jeg på det varmeste anbefale *Memesket*. Boka fungerer meget godt som en innføring til memetikken, og gjør det lett for leseren å finne veien videre til Dennett og andre tenkere. Den norske utgaven er også forsynt med en introduksjon av Dag O. Hessen. Denne utmerkede og litt kritiske innføringen fungerer også godt til å plassere Blackmore i en

filosofisk sammenheng. Jeg er enig med Hessen i at den norske oversetteren har gjort en meget god jobb, blant annet ved ny-ordet memeske. Jeg ønsker ordet lykke til med sin overlevelse og spredning! Det er synd at Bård Eskeland bare nevnes denne ene gang i heile boka. Jeg vil i alle fall håpe at han også beriker det norske memreservoaret med flere viktige og flotte oversettelser. Hva med Dawkins og Dennett?

Jarl Giske

Natur og kultur

Richard Dawkins: «Det egoistiske genet». Humanist forlag. 2002. ISBN 82-90425-56-2. 396 sider. Kr. 298,-.

Biologi er den spennende vitenskapen om det levende livet. Nå er dette emnet også aktuelt og interessant for astronomer. For astronomene har oppdaget at de fleste stjerner antagelig har en familie av planeter som kretser omkring moderstjerna. Vil da forholdene ligge til rette for at livsformer kan ha

mulighet til å oppstå og utvikle seg på noen av disse planetene? Er vi ensomme vesener i et iskaldt og veldig verdensrom, eller er vi borgere i et kosmos som vrirler av de mest utrolige framtoninger? Vi bøyer oss for den enkle visdommen til Kumbel: «*Selvfølgelig er kun ét gode: at fødes på beboet klode*». Altså blir det avgjørende å fastslå hva som er den viktige drivkraften når liv forandrer seg fra meget primitive former til komplekse skapninger, der intelligens og evne til abstrakt tenkning er til stede.

For folk som synes at slike tanker og problemer er morsomme og tankevekkende, foreligger nå en skikkelig klassiker i evolusjonslære. Humanist forlag har gitt boka til Richard Dawkins, «Det egoistiske genet», i norsk språkdrakt. Jeg håper inderlig at forlaget også våger seg på det økonomiske løftet som vil være nødvendig for å berike folket i vårt land med å utgi «The blind watchmaker» av samme forfatter. For dette er populærvitenskap som gir mersmak.

Dawkins gir en grei og lettfattelig innføring i livets grunnleggende faktorer. Vi får høre om DNA-molekyler, dobbeltspiralen med bindinger, kromosomer, arveanlegg og gener. Budskapet til Dawkins er en moderne og utviklet versjon av læra til pioneren Charles Darwin. Men der Darwin betraktet dyr og planter som grunnleggende enheter, går Dawkins helt ned på nivået til det enkelte gen. De levende skapninger vi ser rundt oss, blir sett på som maskiner som er tjenere for genene i den nådeløse kampen for tilværelsen.

Det fundamentale prinsipp i utviklingslæra er overbevisende enkelt, nærmest en selvfølge. Det sier at en egenskap som skal overleve mange generasjoner, må være en stabil egenskap som har større sannsynlighet enn konkurrerende egenskaper for å gå videre. Sannsynligheten er bestemt av om denne egenskapen representerer en fordel under de